

Теорія та методика навчання

УДК 373.5.016:94:37.015.31:172.15

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.14947925>

Методика національно-патріотичного виховання на уроках історії України

Микольченко Віра Сергіївна

кандидат філософських наук, методист навчально-методичного відділу Криворізького національного університету, викладач ВСП «Автотранспортний фаховий коледж КНУ», 50029, м. Кривий Ріг, вулиця В. Матусевича, 11, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-7720-5173>

Почужевський Олег Дмитрович

кандидат технічних наук, доцент кафедри автомобілі Криворізького національного університету, 50027, м. Кривий Ріг, вул. Віталія Матусевича, 11, <https://orcid.org/0000-0002-7347-3752>

Почужевський Віталій Дмитрович

полковник, начальник науково-дослідного відділу наукового супроводження підготовки військ (сил) розробки та імплементації оперативних стандартів і процедур науково-дослідного управління проблем розвитку, підготовки та застосування ВМС Науково-дослідного центру ЗС України «Державний океанаріум» Інституту Військово-Морських Сил НУ «Одеська морська академія», м. Одеса, <https://orcid.org/0009-0009-4835-9067>

Прийнято: 18.02.2025 | Опубліковано: 28.02.2025

***Анотація.** У статті висвітлено значущість національно-патріотичного виховання, обумовлену актуальними процесами формування європейських демократичних цінностей і свобод в Україні, становленням суверенної незалежної держави, розбудовою громадянського суспільства та протистоянням російській агресії. Це виховання розглядається як один із ключових напрямів діяльності держави та суспільства, спрямованих на розвиток національної свідомості, побудованої на основі суспільно-державних ідеалів.*

У контексті російсько-української війни перед освітянами стоїть завдання розробити та реалізувати заходи, спрямовані на посилення патріотичного виховання молодого покоління. Мета таких дій — сприяти формуванню нового покоління українців, які будуть патріотично налаштовані та орієнтовані на європейські цінності. Виховання громадянської свідомості та формування системи цінностей школярів повинно базуватися на прикладах героїзму українського народу, проявленого протягом усього історичного шляху. Особливу увагу слід приділити історичним подіям та особистостям, які відіграли ключову роль у становленні Української держави.

Також наголошено на важливості створення пантеону Героїв на прикладах мужності та самопожертви сучасників. У світлі євроінтеграційного курсу України постає необхідність перегляду «Всесвітньої історії» через призму «Європейської історії». Важливим завданням стає висвітлення європейського досвіду побудови державності, включаючи періоди втрати незалежності у великих європейських націй.

***Ключові слова:** національно-патріотичне виховання, європейські цінності, урок історії, методика.*

Methodology of National-Patriotic Education in Ukrainian History Lessons

Mykolchenko Vira Serhiivna

Candidate of Philosophical Sciences, Methodologist of the Educational and Methodological Department of Kryvyi Rih National University, Lecturer at the Auto Transport Professional College of KNU, 50029, Kryvyi Rih, M. Zinchevskoho Street, 4, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0002-7720-5173>

Pochuzhevskiy Oleg Dmytrovych

Candidate of Technical Sciences, Associate Professor of the Department of Automobiles, Kryvyi Rih National University, 50027, Kryvyi Rih, Vitaliy Matushevych St., 11, <https://orcid.org/0000-0002-7347-3752>

Pochuzhevskiy Vitaliy Dmytrovych

Colonel, Head of the Research Department of Scientific Support for Training of Troops (Forces) Development and Implementation of Operational Standards and Procedures for Research and Research Management of Problems of Development, Training and Application of the Navy of the Research Center of the Armed Forces of Ukraine "State Oceanarium" of the Institute of the Naval Forces of the National University "Odesa Maritime Academy", Odessa, <https://orcid.org/0009-0009-4835-9067>

***Abstract.** The article highlights the importance of national-patriotic education, determined by the current processes of fostering European democratic values and freedoms in Ukraine, the establishment of a sovereign independent state, the development of civil society, and resistance to Russian aggression. This type of education is considered one of the key directions of state and societal efforts aimed at fostering national consciousness based on public-state ideals.*

In the context of the Russian-Ukrainian war, educators face the task of developing and implementing measures aimed at strengthening the patriotic education

of the younger generation. The goal of such actions is to contribute to the formation of a new generation of Ukrainians who are patriotically minded and oriented toward European values. The education of civic consciousness and the formation of a value system among schoolchildren should be based on examples of heroism demonstrated by the Ukrainian people throughout their historical journey. Particular attention should be paid to historical events and figures that played key roles in the formation of the Ukrainian state.

The article also emphasizes the importance of creating a pantheon of Heroes based on examples of courage and self-sacrifice by contemporaries. In light of Ukraine's European integration course, there arises a necessity to reconsider "World History" through the lens of "European History." An important task is to showcase the European experience of state-building, including periods of lost independence among major European nations.

Keywords: *national-patriotic education, European values, history lesson, methodology.*

Постановка проблеми. З огляду на нові виклики, пов'язані з російсько-українською війною, в Україні особливого значення набуває питання патріотичного виховання молоді. Сьогодні як ніколи важливо формувати у підростаючого покоління любов до своєї Батьківщини, активну громадянську позицію, а також почуття відповідальності за долю країни. Заклади загальної середньої освіти мають стати осередками, де виховується громадянин-патріот, який пишається своєю нацією, здатний захищати її, брати участь у розбудові демократичної, правової держави, сприяти єдності в суспільстві та формуванню української ідентичності.

Бути українцем у наш час - це не лише традиційний одяг або символіка, але й щире прагнення допомагати країні, залишатися в ній, працювати задля її економічного розвитку та навчати інших. Відсутність належного патріотичного виховання у школах може спричинити духовну кризу всього суспільства, адже

саме на молодь покладається місія збереження та розбудови незалежної держави. У зв'язку з цим формування національної гордості у школярів є не лише завданням, але й нагальною потребою сучасної освіти в Україні.

Невирішеними або такими, що потребують додаткового дослідження, є кілька важливих аспектів патріотичного виховання в Україні, які необхідно врахувати у сучасних умовах.

Методи та інструменти патріотичного виховання. Потрібно розробити нові методики та педагогічні підходи, які відповідатимуть викликам війни та допоможуть формувати у молоді не тільки патріотизм, але й здатність до критичного мислення і відповідальності. Сучасні освітні методи, включаючи інтерактивні та проєктні технології, можуть стати ефективними засобами у вихованні активних громадян.

Психологічна підтримка під час війни. Невирішеним залишається питання ефективної психологічної підтримки учнів під час війни. Важливо розробити механізми, що дозволяють школам не тільки навчати, а й підтримувати моральне та психологічне здоров'я учнів, що переживають складні часи війни.

Інтеграція вивчення історії та культури в контексті національної ідентичності. Потрібно уточнити, яким чином можна найбільш ефективно інтегрувати вивчення української історії, культури та традицій в шкільну програму, щоб формувати у молоді глибоке розуміння національної ідентичності та її зв'язку з сучасними процесами.

Метою статті є аналіз сучасних методик національно-патріотичного виховання на уроках історії в школі.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання патріотичного виховання школярів піднімали у своїх працях такі видатні педагоги, як Г. Сковорода, С. Русова, А. Макаренко, В. Сухомлинський, Г. Ващенко та інші [1-5]. Їхні праці заклали ідеї виховання свідомого громадянина та патріота. Вагоме значення для формування національної самосвідомості мають також творчі надбання І. Франка, Л. Українки, Т. Шевченка, М. Драгоманова, М. Коцюбинського тощо.

Сьогодні актуальність патріотичного виховання зумовлена інтеграцією європейських демократичних цінностей, боротьбою за незалежність та протистоянням російській агресії. У цьому контексті ключову роль відіграють державні документи, спрямовані на формування у молоді національної самосвідомості. Серед таких документів: Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») (1993 р.); Указ Президента «Про Стратегію національно-патріотичного виховання».

Ці документи визначають національно-патріотичне виховання одним із пріоритетів розвитку держави, акцентуючи на цінностях громадянського суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. У 2022 році Міністерством освіти і науки України затверджено заходи для реалізації Концепції національно-патріотичного виховання до 2025 року. У концепції виокремлено такі напрями:

- громадянсько-патріотичне виховання;
- духовно-моральне виховання;
- військово-патріотичне виховання;
- екологічне виховання [8].

Мета національно-патріотичного виховання - це формування свідомого громадянина-патріота, який має високі моральні принципи, активну громадянську позицію, готовий виконувати свої обов'язки перед суспільством.

Згідно зі Стратегією, в Україні національно-патріотичне виховання визначено одним із головних напрямів діяльності держави та суспільства, спрямованих на формування національної самосвідомості, що базується на суспільно-державних цінностях. Тому ця стратегія була створена з урахуванням Конституції України, законодавчих актів, таких як «Про освіту», «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті» та інших нормативних документів. Стратегія враховує аналіз проблем та досягнень у сфері патріотичного виховання, накопичених за роки незалежності.

У червні 2022 року Міністерство освіти і науки затвердило план дій для реалізації Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти до 2025 року. У документі було виділено такі напрями:

- громадянсько-патріотичне виховання;
- духовно-моральне виховання;
- військово-патріотичне виховання;
- екологічне виховання [8].

Метою національно-патріотичного виховання є формування свідомого громадянина-патріота України, гуманіста, який дотримується демократичних принципів, готового до виконання обов'язків перед державою, збагачення культурної спадщини українського народу, виховання культури спілкування, активної громадянської позиції, а також утвердження національної ідентичності на основі духовних і моральних цінностей.

Серед завдань Стратегії передбачено:

- удосконалення нормативної бази, зокрема розробку закону «Про національно-патріотичне виховання»;
- створення умов для ефективної реалізації виховання;
- модернізацію змісту та форм патріотичного виховання;
- організацію інформаційно-просвітницьких заходів;
- розвиток військово-патріотичного виховання.

В умовах російсько-української війни перед педагогами стоїть завдання активізувати національно-патріотичне виховання серед дітей і молоді, що має сприяти формуванню сучасного українця, орієнтованого на національні та європейські цінності.

Це виховання повинно базуватися на фундаментальних культурних засадах українського народу, включаючи історичну спадщину, традиції, звичаї, демократію, толерантність та обов'язок захищати незалежність країни. Україна має багатовікову історію, що слугує відправною точкою для формування історичної пам'яті, традицій і виховання молоді з усвідомленням спадковості

державотворчих процесів. Історія та культура нашої країни є основою для самоідентифікації та соціальної згуртованості.

Для досягнення цієї мети необхідно оновити освітній простір, осучаснити підходи й подати їх у правильному ідеологічному контексті. У загальноосвітніх закладах особливу роль відіграють дисципліни «Історія України» та «Всесвітня історія», які формують ціннісні орієнтири й громадянську свідомість. У цьому процесі ключову роль має виконувати вчитель історії, який має:

- навчати дітей адаптуватися до змін;
- прищеплювати любов до держави;
- ставити правильні ідеологічні акценти;
- формувати образ національної гордості;
- постійно вдосконалюватися й навчати новому;
- бути взірцем надійності;
- володіти навичками оратора [12].

Формування ціннісних орієнтирів і громадянської свідомості у школярів має базуватися на яскравих прикладах героїчної боротьби українського народу протягом його багатовікової історії. Важливо розпочинати з періоду становлення української державності, зокрема з княжої доби, акцентуючи увагу на ключових етапах розвитку: козацьку епоху, діяльність Українських Січових Стрільців, створення Української Народної Республіки та Західноукраїнської Народної Республіки, участь загонів Карпатської Січі, боротьбу Української повстанської армії, дисидентський рух, а також події Революції на граніті. Особливу увагу слід приділити сучасному періоду незалежної України, демонструючи приклади протестних кампаній: «Україна без Кучми» (2000–2001), Помаранчеву революцію (2004) та Революцію Гідності (2013–2014).

Особливе значення має створення пантеону Героїв, в основі якого – мужність та героїзм сучасників. Це Герої Небесної Сотні, учасники АТО, легендарні «кіборги» Донецького аеропорту, а також захисники та захисниці, що боронять Україну під час російсько-української війни.

Паралельно необхідно підкреслювати роль видатних історичних постатей та важливих подій, що вплинули на формування української державності. Це постаті князів Олега, Ольги, Святослава, Володимира Великого, Ярослава Мудрого, Володимира Мономаха; видатних гетьманів і кошових отаманів, таких як Дмитро Вишневецький, Петро Сагайдачний, Богдан Хмельницький, Іван Мазепа, Іван Сірко; національних героїв – Степана Бандери та Романа Шухевича. До цього переліку варто додати видатних діячів культури та політики: Тараса Шевченка, Володимира Винниченка, Михайла Грушевського, Симона Петлюру та інших [7].

Педагог має на меті продемонструвати школярам національну гідність українців та прагнення до незалежності, використовуючи історичні приклади.

Важливим аспектом у вихованні євроінтеграційного світогляду є співставлення подій української історії із загальноєвропейськими процесами. Необхідно показати, як синхронні події розвивалися у різних країнах, враховуючи тимчасове переривання державності у потужних європейських націй. Наприклад, аналізуючи «Історію Польщі» в контексті Речі Посполитої, «Історію Литви» у межах Великого князівства Литовського, чи соціокультурний вплив Австро-Угорщини на західноукраїнські землі, вчитель може продемонструвати взаємопроникнення культур. Необхідним є також осмислення ролі Кримського ханства як держави кримськотатарського народу [13].

Ключова складність національно-патріотичного виховання полягає у необхідності уникнення проявів культурного імперіалізму. Підхід має базуватися на принципах мультикультуралізму, який об'єднує представників різних народів, релігій і культур навколо спільної ідеї державності України. Водночас необхідно формувати такі чесноти, як взаєморозуміння, толерантність, відповідальність, сміливість та взаємоповага.

На сьогодні спостерігається брак україноцентричної позиції у вихованні, що значною мірою є наслідком колоніального впливу та стереотипного ставлення до понять «національний» і «патріотичний». Однак, для виживання

української нації та запобігання зовнішньому впливу необхідно здійснити переосмислення історії, розвиваючи ефективну систему національно-патріотичного виховання. Сформування українця нової генерації, громадянина-патріота України, повинно ґрунтуватися на національних і європейських цінностях, національно-патріотичне виховання школярів ефективно здійснюється через відзначення державних свят.

На уроках історії формуються базові знання учнів про минуле українського народу, його мову, культуру, національні особливості, а також основи історичної свідомості. Вони мають стати платформою для виховання справжніх патріотів і свідомих громадян.

Таким чином, процес національно-патріотичного виховання повинен бути системним, враховувати вікові й фізіологічні особливості дітей, а також базуватися на духовно-моральних принципах.

Висновки. Стаття зосереджена на важливості комплексного підходу до національно-патріотичного виховання, що включає переосмислення історії України через призму сучасних викликів. Вона наголошує на значенні освіти для формування у молоді відповідальності перед державою та суспільством. Через поєднання національних традицій, історичних уроків і європейських цінностей, стаття пропонує ефективні стратегії для виховання нового покоління громадян, які будуть орієнтовані на захист незалежності України та її розвиток у європейському контексті.

Список використаних джерел

1. Великі педагоги та мислителі українського народу (матеріали навчальних семінарів). – Збірник 5. – Львів: ЦТДЮГ, 2016 – 164 с
2. Іван Франко у творенні української національної ідентичності: зб. У 45 наук. праць / голов. ред. О. О. Рафальський, П. М. Чернега. – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М.; К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, ІІІЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2016. – 400 с

3. Сухомлинський В. О. Виховання громадянина / В. О. Сухомлинський. – Київ: Радянська школа, 1977. – 432 с.
4. Бондарчук О. Л. Національно-патріотичне виховання на уроках історії / О. Л. Бондарчук. – Режим доступу: NAUROK.COM.UA (дата звернення: 08.02.2025).
5. Миргород О. В. Інноваційні форми і методи виховання патріотизму на уроках історії / О. В. Миргород. – Режим доступу: <https://vseosvita.ua/library/innovacijni-formi-i-metodi-vihovanna-patriotizmu-na-urokah-istorii-166873.html> (дата звернення: 08.02.2025).
6. Закон України. Про свята, пам'ятні дати і скорботні дні. Проект.URL:[https://mkp.gov.ua/files/pdf/Законопроект%20про%20свята20від%2009.09.21%20\(2\).pdf](https://mkp.gov.ua/files/pdf/Законопроект%20про%20свята20від%2009.09.21%20(2).pdf).
7. Киричок В.А. Сучасні форми і методи патріотичного виховання молодших школярів у позаурочній діяльності. Збірник наукових праць. Вип. 14. Кн. I. С. 134-144.
8. Методичні рекомендації щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах. URL: http://svatove-school2.lg.sch.in.ua/nacionaljnopatriotichne_vihovannya/metodichni_rekomendacii_schodo_nacionaljno-patriotichnogo_vihovannya_u_zagaljnoosvitnih_navchal.
9. Про Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття»). Верховна Рада України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-п#Text>.
10. Смирнов С.Д. Педагогіка і психологія вищої освіти. — К.; Альма матер; 2004. — 271 с.
11. Про Стратегію національно-патріотичного виховання. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text>.
12. Арчажникова Л.Г. Теорія і методика виховання. Програма для вищих педагогічних учбових закладів - Ужгород, 1991. 309.С.
13. Міхайлова М.А. Психологія підлітка. Львів, 2003.-260.с.
14. Смолій В. Історія України: підручник / В. Смолій, А. Савченко. – Київ: Літера ЛТД, 2017. – 456 с.

15. Кримське ханство: історія та культура: монографія / ред. А. Кримський. –
Київ: Наукова думка, 2015. – 320 с.